

Гэтым жа мэтам адпавядае малы фармат выдання – удвая меншы, чым мелі пражскія выпускі Бібліі Скарыны – у восьмую долю аркуша.

“Малая падарожная кніжка” аздоблена некалькімі гравюрамі новага тыпу, не падобнымі да тых, што выкарыстоўваліся Скарынам у пражскіх выданнях. З улікам адсутнасці ў Вялікім княстве літоўскім прафесійных мастакоў-гравёраў можна дапусціць, што гравіравальныя дошкі, як і шрыфты, беларускі першадрукар прывёз з Прагі. Адначасова ў новым выданні Скарыны бачны многія рысы яго папярэдніх пражскіх выданняў, што таксама сведчыць пра тое, што ён перавёз у Вільню разам з асабістымі рэчамі і некаторыя друкарскія матэрыялы.

Тэксты ў “Малой падарожнай кніжцы” прадстаўлены на царкоўнаславянскай мове ў беларускай рэдакцыі і маюць духоўны характар. У яе ўключаны і паэтычныя творы, што дазваляе лічыць Францыска Скарыну першым беларускім паэтам, а яго творы – сусветным здабыткам. Скарына першым з усходнеславянскіх друкароў пачаў выкарыстоўваць тыпульныя аркушы – у “Малой падарожнай кніжцы” іх пяць. Дзякуючы Скарыне, беларуская друкаваная кніга ад самага першага выдання вызначалася высокім мастацкім і паліграфічным узроўнем. “Малая падарожная кніжка” складаецца з 22 частак, якія сабраны разам у адзін пераплёт. Яны ўпрыгожаны ўнікальнымі гравюрамі, застаўкамі і ініцыяламі [3].

У большасці кніг захаваліся арыгінальныя прадмовы і пасляслоўі, напісаныя самім Францыскам Скарынам.

Дзякуючы ўдакладненай даце, Францыск Скарына абгрунтавана лічыцца не толькі першым беларускім, літоўскім і ўсходнеславянскім друкаром, але і першым друкаром у Вялікім Княстве Літоўскім і заснавальнікам першай друкарні на тэрыторыі Усходняй Еўропы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Бельскі, А. І. Беларуская літаратура: XI – XX стагоддзі : дапам. для шк., ліцэяў, гімназій, ВНУ / А. І. Бельскі, У. Г. Кароткі, П. І. Навуменка. – 2-е выд. – Мінск, 2001. – 400 с.

2 Верціхоўская, В. У. Вывучэнне творчасці Францыска Скарыны ў школе : дапам. настаўнікаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання / В. У. Верціхоўская. — Мінск : Аверсэв, 2006. — 140 с.

3 Паноў, С. В. Матэрыялы па гісторыі Беларусі: 46 тэм для вывучэння / С. В. Паноў, М. С. Сташкевіч, Л. Я. Галечанка. – 6-е выд. – Мінск : Аверсэв, 2005. – 415 с.

The article discusses the educational activities of Francysk Skaryna, the field of publishing books in the native language for the education of the "common people", highlights the ways of educating the national intelligentsia, which in knowledge and intelligence would not be inferior to Western European scientists and artists.

УДК 378.661-057.875(476.2)

Т. А. КАРНІЕЎСКАЯ

г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
медыцынскі ўніверсітэт”

НАЦЫЯНАЛЬНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ГОМЕЛЬСКАГА АНТРАПАНІМІКОНА ДРУГОЙ ПАЛОВЫ XX СТАГОДДЗЯ

У артыкуле выяўляюцца адметнасці мужчынскай і жаночай частак гомельскага антрапанімікону другой паловы XX стагоддзя. Матэрыял сістэматызуецца па дзесяцігоддзях, па кожным перыядзе падаюцца вынікі колькасных падлікаў з указаннем прыкладаў. Сцвярджаецца думка аб тым, што для іменаслова разглядаемага перыяду характэрны працэс інтэрнацыяналізацыі.

У сучасным беларускім іменаслове ўласнае імя адрозніваецца ад прозвішча перш за ўсё сваім паходжаннем. Такое ж становішча назіраецца і ў гомельскім антрапаніміконе. Нашы антрапонімы (уласныя імёны) – старажытнагрэчаскага, лацінскага, старажытнаяўрэйскага паходжання, значна менш імён славянскіх, спрадвечных. Такое становішча склалася на працягу доўгага часу, стала вынікам пэўных працэсаў, што адбываліся на беларускіх землях. Задача нашага артыкула – прасачыць асноўныя этапы развіцця гомельскага іменаслову ад старажытнасці да нашых дзён. Пры гэтым асабліва ўвага будзе нададзена разгляду сучаснага антрапанімікону Гомеля.

Асобна хочацца спыніцца на гомельскім іменаслове другой паловы XX стагоддзя. Яго структуру і тэндэнцыі мы назіраем у нашым паўсядзённым жыцці. Гэта наша рэчаіснасць, таму больш падрабязна аналіз сучаснай моўнай сітуацыі ўяўляе асобы інтарэс.

Намі быў зроблены статыстычны аналіз матэрыялаў ЗАГСаў Чыгуначнага (1951-2000 гг.) і Цэнтральнага (50-я гады) раёнаў Гомеля. Так як намі даследаваліся толькі запісы аб нараджэнні (яны найбольш адэкватна адлюстроўваюць сітуацыю з наданнем імя), то ў сучасным асяроддзі могуць адбывацца нязначныя змены ў сувязі з міграцыяй розных відаў.

У 50-х гадах XX стагоддзя (дадзеныя гэтага перыяду атрыманы ў выніку выбаркавага статыстычнага падліку антрапаніміконаў 1951, 1952, 1956 гадоў) было ўжыта ў актыўным іменаслове 97 мужчынскіх і 124 жаночыя імя. Колькасць носьбітаў складае адпаведна 4304 і 4044 асобы.

Адметнасцю гэтага перыяду з'яўляецца вялікая колькасць антрапонімаў, якія належаць прадстаўнікам яўрэйскай нацыянальнасці. У мужчынскім іменаслове такіх імён значна больш у адносінах да ўсяго наяўнага антрапанімікону. Гэтыя адзінкі амаль усе маюць старажытнаяўрэйскае ці новаяўрэйскае паходжанне:

старажытнаяўрэйскія імёны: *Абрам, Арон, Аўраам, Бінцыян, Веньямін, Давід, Захар, Ізраіль, Іосіф, Ісай, Ісак, Лазар, Мацвей, Навум, Натан, Рафаіл, Рубін, Саламон, Самуіл, Сахна, Серафім*, ідыш: *Лейба, Мотэль*.

Прадстаўнікі яўрэйскай нацыянальнасці насілі і онімы іншага паходжання, некаторыя з гэтых імён у сучасным грамадстве лічацца адзнакай яўрэйскай нацыянальнасці. Сярод гэтых імён сустракаюцца:

старажытнагрэчаскія: *Зіновій, Леў, Яфім*

лацінскія: *Марк, Фелікс*

германскія: *Адольф*

старажытнаегіпецкія: *Маісей, Майсей*

славянскія: *Барыс, Браніслаў, Мсціслаў*

скарочаныя імёны рознага паходжання: *Адзік*

Нацыянальны склад жаночага іменаслову дадзенага дзесяцігоддзя даволі разнастайны. Большую частку складаюць імёны, якія належаць прадстаўніцам яўрэйскай нацыянальнасці. У сярэдзіне XX стагоддзя ў Гомелі заставалася яшчэ даволі моцная яўрэйская дыяспара. Аналіз актавых запісаў (з удакладненнем прозвішча, імя, імя па бацьку, нацыянальнасці) дазволіў зрабіць вывад аб тым, што прадстаўніцам вышэй азначанай нацыянальнасці належалі імёны рознага паходжання.

Сярод гэтых імён былі:

старажытнаяўрэйскія: *Ева, Ізабела, Няхама, Серафіма, Хая, Элеанора*

ідыш: *Бейля, Зелда, Мера*

старажытнагрэчаскія: *Дора, Іда, Муза*

лацінскія: *Бэла, Роза, Стэла*

германскія: *Берта, Мінна, Фрыда, Эльвіра, Эма*

персідскія: *Эсфір*

скарочаныя онімаў рознага паходжання: *Ася, Бася, Рыва, Сіма, Слава*.

У 60-х гадах XX стагоддзя ў актыўным іменаслове было ўжыта 65 мужчынскіх і 84 жаночыя імя. Колькасць носьбітаў наступная: 2527 асоб мужчынскага полу і 2359 асоб

жаночага. Нацыянальны аспект жаночага іменаслову дадзенага дзесяцігоддзя даволі аднастайны. Прааналізаваўшы фактычны матэрыял, можна заўважыць, што ў змешаных і неславянскіх сем'ях дзяўчынкам надалі імёны, характэрныя ў той ці іншай ступені для славянскага іменаслову, а вось сярод мужчынскіх онімаў адзначаецца толькі адзін падобны выпадак, калі беларуска і лакец (прадстаўнік аднаго з малых народаў Дагестана) далі хлопчыку імя *Асман* (1970 г.) – неславянскі онім, характэрны для нацыянальнасці бацькі.

У разглядаемы перыяд значна менш выражаны нацыянальны аспект іменаслову. Імёны, тыповыя для яўрэйскай дыяспары, паступова знікаюць (але не поўнасцю). Адбываецца такі працэс па дзвюх прычынах: 1) узмацненне руху эміграцыі; 2) уніфікацыя іменаслову яўрэйскай дыяспары з іменасловам славянскага насельніцтва (тыповыя для апошняга старажытнагрэчаскія, лацінскія імёны, іх разнастайныя варыянты). У гэты перыяд пачынаецца замена нацыянальных яўрэйскіх імён на онімы, характэрныя для славянскага насельніцтва.

У 70-х гадах XX стагоддзя ў гомельскім іменаслове было ўжыта 95 мужчынскіх і 125 жаночых імён. За дзесяцігоддзе былі зарэгістраваны 10424 носьбіты мужчынскіх і 9846 носьбітаў жаночых імён.

У мужчынскім іменаслове з'яўляюцца імёны арабскага (*Сурэн, Амары*), цюркскага (*Арыф, Эльдар*) паходжання, варыянты онімаў (*Андрыс, Вітаўтас*). Адзначаецца і ўжыванне новага імя – *Уладлен*. У жаночым набываюць папулярнасць імёны арабскага паходжання (*Наіля, Руслана, Фаціма*). Сустрэкаюцца таджыкскія (*Сайха*), грузінскія (*Даціко*) онімы.

У мужчынскім іменаслове сітуацыя з імёнамі ў неславянскіх і змешаных сем'ях мае наступны выгляд. Адзначана 12 выпадкаў іменавання ў падобных умовах. У разгледжаным матэрыяле заўважны дзве тэндэнцыі: 1) толькі ў трох выпадках хлопчыкам у змешаных сем'ях далі імя, якое характэрнае для славянскага іменаслову; 2) у большасці выпадкаў нададзеныя імёны ўказваюць на нацыянальнасць бацькі ці абодвух бацькоў.

Павялічваецца колькасць дзяцей, народжаных у неславянскіх і змешаных сем'ях. Адпаведна з'яўляюцца пэўныя асаблівасці надання ім імён. Так, самымі папулярнымі імёнамі ў неславянскіх і змешаных сем'ях з'яўляюцца онімы *Ірына* (4 выпадкі ўжывання), *Ларыса* (2 выпадкі ўжывання). Прычым гэтыя імёны сустракаліся ў сем'ях розных нацыянальнасцей. У большасці выпадкаў у падобных сем'ях ужываюцца імёны, характэрныя для славянскага антрапанімікону. Часцей за ўсё яны характэрныя для іменаслову нацыянальнасці маці.

У параўнанні з папярэднім перыядам нацыянальны склад неславянскіх імён становіцца больш разнастайным. У нашым іменаслове адзначаюцца антрапонімныя адзінкі прадстаўнікоў розных рэгіёнаў – Каўказа (азербайджанцы, армяне, грузіны), Прыбалтыкі (літоўцы, латышы), аўтаномных рэспублік Расіі (татары, башкіры), краін Заходняй Еўропы (немцы), Сярэдняй Азіі (таджыкі), Бліжняга Усходу (афганцы, асірыйцы), Паўднёва-Усходняй Азіі (карэйцы).

У 80-х гадах XX стагоддзя было ўжыта 121 мужчынскае і 163 жаночыя імя. Колькасць носьбітаў складае 12767 асоб мужчынскага і 12190 асоб жаночага полу.

У актыўным іменаслове гэтага перыяду ўжываюцца імёны арабскага (*Азім, Карым, Самір, Сатар, Шэрхан*), цюркскага (*Аскер*) паходжання, сустракаюцца літоўскія (*Андрус, Арвідас*) імёны. Адно імя мае падвойную форму – *Жасе Марыяна*. У жаночым іменаслове маюцца арабскія (*Зейнаб, Лейла, Саіда*), цюркскія (*Ірада*), адзначаюцца адзінкавыя казахскія (*Жумагул*), узбекскія (*Нігіна*), літоўскія (*Сваюнэ*) імёны. Нацыянальны склад імён гэтага дзесяцігоддзя становіцца значна больш разнастайным у параўнанні з папярэднімі перыядамі. Узрастае колькасць імён, нададзеных у неславянскіх і змешаных сем'ях. Прычым змяняюцца такія імёны не толькі колькасна (узрастае іх ужывальнасць), але і якасна (павялічваецца колькасць нацыянальнасцей, адпаведна з'яўляюцца новыя онімы, многія з якіх былі раней невядомымі для славянскага іменаслову). Змяняюцца і прынцыпы называння ў такіх сітуацыях.

Асноўнымі зменамі ў іменаслове дадзенага перыяду ў параўнанні з папярэднім дзесяцігоддзем сталі наступныя:

Нацыянальны аспект іменаслову становіцца больш разнастайным. Колькасць выпадкаў іменавання ў неславянскіх і змешаных сем'ях узрастае ўдвая. Геаграфія паходжання запазычаных антрапонімаў значна пашыраецца. Адзначаюцца антрапонімы наступных рэгіёнаў: Каўказа (азербайджанцы, армяне, лезгіны, адыгейцы, грузіны), Сярэдняй Азіі (казахі, узбекі, туркмены, таджыкі), Прыбалтыкі (літоўцы, латышы), Заходняй Еўропы (палякі, італьянцы, балгары), Бліжняга Усходу (афганцы), сустракаецца нават антрапонім прадстаўніка Афрыкі – імя дзіцяці гвінейкі і бенінца. Павышаецца колькасць імён прадстаўнікоў цыганскай дыяспары, якія пачынаюць рэгістраваць сваіх дзяцей у органах ЗАГС. Пачынаецца працэс інтэрнацыяналізацыі. Большасць міжнародных кантактаў ідзе па лініі вучоба – работа – адпачынак. Гэты працэс і становіцца галоўнай прычынай узнікнення новых запазычаных антрапонімаў.

У 90-х гадах ХХ стагоддзя ў гомельскім іменаслове было ўжыта 153 мужчынскія і 175 жаночыя імён. Колькасць носьбітаў – 7186 асоб мужчынскага і 6736 асоб жаночага полу.

Адметнасцю перыяду ў мужчынскім іменаслове з'яўляецца вялікая колькасць нетрадыцыйных імён, якія ўвайшлі ў наш іменаслоў з антрапоніменных сістэм замежных краін. Так, сярод мужчынскіх онімаў адзначаюцца арабскія (*Амар, Гльяс, Магамед, Мірсамір, Музафар Шах, Саід, Самір, Хан, Цімуржан, Эмір*), цюркскія (*Айдар, Аскар, Рузмет, Чынгіз*), прыбалтыйскія (*Артурас, Раландас, Уладас*) імёны. Адзначаецца вялікая колькасць в'етнамскіх онімаў (*Дыез Ань, Дык, Туан, Тхен Лонг, Хаанг Ха, Тыен*). Жаночы іменаслоў дадзенага дзесяцігоддзя ўключае ў сябе імёны арабскага (*Джаміля, Зульфія, Лейла, СEDA*), цюркскага (*Арзу, Асмiк, Нігора*), в'етнамскага (*Нгок Май, Тхі Тулет*) паходжання. Сустракаюцца падвойныя імёны, прынятыя ў розных краінах Цэнтральнай Афрыкі: Конга (*Элеанора Ларэн*), Гвінеі (*Белінда Елвіна*). Асаблівую папулярнасць набываюць заходнееўрапейскія варыянты розных па паходжанні імён (*Адаліна, Барбара, Даяна, Джэсіка, Жаклін, Івета, Каміла, Караліна, Кэтрын, Марыэта, Санта, Сімона*).

У мужчынскім іменаслове крыніцай папаўнення групы нетрадыцыйных антрапонімаў з'яўляюцца шматлікія арабскія (*Амар, Магамед, Мірсамір, Саід, Самір, Хан, Цімуржан, Эмір*) і цюркскія імёны (*Айдар, Аскар, Рузмет, Чынгіз*). Даволі шмат падвойных імён – *Дыез Ань, Музафар Шах, Расул-Руслан, Тхен Лонг, Хаанг Ха*. У жаночым іменаслове папаўненне адбываецца за кошт дзвюх асноўных груп імён: заходнееўрапейскіх варыянтаў вядомых нашаму іменаслову онімаў (*Адаліна, Барбара, Даяна, Жаклін, Івета, Кэтрын, Марыэта*), а таксама павелічэння колькасці імён усходняга паходжання – арабскай (*Джаміля, Зульфія, Лейла*) і цюркскіх моў (*Арзу, Асмiк, Нігора, СEDA*). Адзначаецца некалькі выпадкаў надання падвойных імён: *Белінда Елвіна, Ксенія-Кацярына, Нгок Май, Тхі Тулет, Элеанора Ларэн*.

Такім чынам, у другой палове ХХ стагоддзя ў гомельскім іменаслове было ўжыта 250 мужчынскіх імён. Склад жаночага іменаслову выявіў наяўнасць 295 адзінак. Колькасць носьбітаў – 37208 асоб мужчынскага полу і 35175 асоб жаночага полу.

Нацыянальны аспект іменаслову даволі разнастайны, асабліва гэта тычыцца 90-х гадоў. Менавіта тады адзначаецца найбольшая колькасць арабскіх, цюркскіх, в'етнамскіх імён, разнастайныя заходнееўрапейскія варыянты традыцыйных онімаў. Такое становішча стала вынікам працэсу інтэрнацыяналізацыі.

The article deals with the peculiarities of the male and female parts of Gomel system of names in the second half of the 20th century. The material is organized by decades, with quantitative calculations and examples for each period. It is argued that the system of names of the reporting period is characterized by the process of internationalization.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Хвашчэўская, А. С. Аб паходжанні ўласных імёнаў / А. С. Хвашчэўская, У. Д. Буслаеў // Техсервис-2019: материалы научно-практической конференции студентов и магистрантов (Минск, 22–24 мая 2019 г.). – Минск: БГАТУ, 2019. – С.356–358.